

BELEVINGSONDERZOEK

“HOE VOEL JIJ JE IN DE MAASHORST?”

Resultaten, analyse, conclusies en aanbevelingen

Inhoudsopgave

1. Inleiding	1
2. Beschrijving/werkwijze belevingsonderzoek	1
3. Resultaten belevingsonderzoek	1
4. Meer gedetailleerde beschrijving van de door recreanten ervaren belevingen met de grote grazers	2
5. Weergave analyse ontvangen reacties	3
6. Samenvattende conclusie	4
7. Aanvullende overwegingen als uitkomst van gesprekken met betrokken partijen.....	7
8. Aanbevelingen	8
Bijlagen	9

1. Inleiding

De Dorpsraad Nistelrode en de projectgroep Maashorstburgers hebben in de periode oktober-november 2019 een belevingsonderzoek uitgevoerd met de vraagstelling “Hoe voel jij je in De Maashorst?”. Aanleiding voor dit onderzoek is de manier waarop de publiciteit (Brabants Dagblad in samenwerking met natuurorganisaties zoals ARK en Free Nature) de positieve ontwikkelingen rond de biodiversiteit toeschrijft aan de begrazingscultuur van de grote grazers en de incidenten met grote grazers wijt aan onjuist gedrag van de recreanten in het gebied. In tegenstelling daarmee delen steeds meer inwoners hun zorgen over hun negatieve ervaringen met de grote grazers en het kwijtraken van een veilig gebruik van dit mooie recreatiegebied.

2. Beschrijving/werkwijze belevingsonderzoek

Het belevingsonderzoek is in hoofdzaak bekendgemaakt in de gemeenten Landerd en Bernheze, toegespitst op de kernen Nistelrode en Zeeland. Social media zoals Facebook, regionale huis-aan-huis-bladen en de website van de Dorpsraad Nistelrode zijn hiervoor ingezet. Bij drie supermarkten is geflyerd en het Brabants Dagblad heeft een aankondiging over dit onderzoek gepubliceerd.

Het onderzoek bestaat uit een neutrale vraagstelling: HOE VOEL JIJ JE IN DE MAASHORST (zie bijlage), en omvat drie vragen:

1. Kom je graag in De Maashorst? Ja/Nee
Indien ja : wat trekt je vooral aan in het gebied?
Indien nee: waarom kom je er liever niet?
2. Zijn er ontwikkelingen, die je graag anders zou zien?
3. Wat zijn jouw ervaringen in het gebied?

Deelnemers kunnen reageren op www.dorpsraadnistelrode.nl. of hun reactie mailen naar dorpsraadnistelrode@gmail.com.

In de week van maandag 7 oktober is de aankondiging van het onderzoek geplaatst in De Mooi Bernheze Krant en andere regionale kranten. De flyeracties bij de supermarkten zijn als volgt uitgevoerd:

- Jumbo Nistelrode: vrijdag 11 en zaterdag 12 oktober van 10.30 tot 16.30 uur
- Jumbo Zeeland: vrijdag 1 en zaterdag 2 november van 10.30 tot 16.30 uur
- Aldi Zeeland: vrijdag 1 en zaterdag 2 november van 10.30 tot 16.30 uur

De opmaak en inhoud van de A5 flyer vind je in de bijlagen.

3. Resultaten belevingsonderzoek

Tot op dit moment hebben meer dan 230 personen schriftelijk gereageerd. De open vragen hebben geleid tot zowel compacte als uitgebreide beschrijvingen. Het is opmerkelijk dat het overgrote deel van de respondenten (ruim 72%) zich zorgen maakt om hun veiligheid in relatie tot de grote grazers. Het in verhouding grote aantal reacties uit Zeeland en Landerd wordt veroorzaakt door de flyeracties bij de drie supermarkten. Dit wordt bewezen door de

grote instroom van reacties direct na de flyeractie tijdens twee opvolgende weekenden in respectievelijk Nistelrode en Zeeland.

Omdat in de reacties uit zowel Zeeland, Nistelrode als Uden de onveiligheid sterk op de voorgrond staat, verwachten we een vergelijkbare uitkomst uit de rest van de regio, die we nog niet rechtstreeks in het onderzoek hebben betrokken.

4. Meer gedetailleerde beschrijving van de door recreanten ervaren belevingen met de grote grazers

De Dorpsraad Nistelrode en de Maashorstburgers worden regelmatig aangesproken door recreanten over nare confrontaties met de grote grazers. Met de tarossen en de Exmoor pony's in het uitgebreide begrazingsgebied hebben zich verschillende incidenten voorgedaan. Onderstaand een klein aantal uit de 57 bij ons bekende confrontaties met deze grote grazers, waarbij we ons realiseren dat wij beslist niet álle voorvallen kennen:

- Tauros valt aangelijnde hond aan in Herperduin. Deze hond is later aan zijn verwondingen overleden.
- Tarossen vallen een wandelend echtpaar met aangelijnde labrador aan, met als gevolg dat de man met hond het op een lopen zet en achter de afrastering verdwijnt. De vrouw zoekt met jas over het hoofd beschutting achter een boom en wordt in haar rug door een bedreigende tauros geraakt. (NB: Dit voorval wordt door een ranger in het BD onterecht benoemd als aanval van een 'rottweilerachtige' hond op een tauros met kalf, die hiermee de kudde geïrriteerd zou hebben).
- Vlak na bovenstaand voorval wordt een ander echtpaar door dezelfde kudde aangevallen met serieuze verwondingen die een bezoek aan het ziekenhuis noodzakelijk maakte. Haar lichamelijk herstel vertoont op dit moment nog een aantal gebreken, waar de medische wereld aan werkt en waarvan de kosten tot op heden betaald worden door de Stichting Taurus met een vraagteken rond het volledig herstel.
- Een relatief groot aantal recreanten geeft aan hun route niet te kunnen/willen vervolgen door grote grazers op hun pad en wijkt noodgedwongen uit of keert om.
- Paardenmenner uit Nistelrode ervaart dat tarossen te bedreigend zijn om nog met zijn paard en rijtuig in het begrazingsgebied te kunnen recreëren.
- Agrariër aan de Brobbelbies erkent en herkent door zijn ervaring met vee agressief gedrag bij de tarossen, en voelt zich onveilig in het gebied.
- Echtpaar bevestigt via email, tezamen met vele andere recreanten, dat zij zich niet meer veilig voelen als de tarossen hun pad kruisen.
- Veel fietsers/wandelaars geven aan tot hun grote spijt geen gebruik meer te kunnen maken van het Slingepad vanwege de grote grazers.

5. Weergave analyse ontvangen reacties

Voor de meest nauwkeurige analyse van het onderzoek hebben we 16 kernbegrippen gedefinieerd. Hieronder een overzicht met achter elk kernbegrip een korte omschrijving en totaal score per kernbegrip in laatste kolom.

Kernbegrip	Omschrijving	Aantal
1. Mooi gebied	Bezoekt het gebied regelmatig en beoordeelt het als een mooi recreatiegebied	218
2. Bezoekt het gebied niet meer vanwege de onveiligheid	Was een regelmatige bezoeker maar komt er niet meer vanwege onveilig gevoel	39
3. Voelt zich bedreigd/ niet meer veilig	Bezoekt het gebied met een gespannen en onveilig gevoel, en minder frequent	134
4. Voelt zich veilig	Bezoekt het gebied regelmatig en voelt zich veilig	18
5. Mijdt het begrazingsgebied	Komt alleen nog buiten het begrazingsgebied en ervaart dit als een verlies	38
6. Grote grazers beperken de toegankelijkheid	De hekwerken beperken het avontuurlijk recreëren in de open natuur	155
7. Grote grazers scheiden van recreanten	Recreanten vragen om een scheiding met afdoende hekwerk, met behoud van de vrije toegang voor wie dat wenst	73
8. Keuze voor veilige grazers	De grote bedreigende grazers (taoussen, Exmoor pony's en wisenten) vervangen door veilige dieren zoals schapen, geiten, Drents heidekoetje en Schotse Hooglanders	55
9. Doorgang door grote grazers geblokkeerd	Grote grazers blokkeren het pad en er is geen mogelijkheid een omweg te maken; recreanten keren noodgedwongen om.	42
10. Klein wild wordt door grote grazers verdreven	Klein wild zoals konijnen en andere diersoorten slaan op de vlucht	3
11. Meer, bredere en veiligere fiets- en wandelpaden in het gebied	Fiets- en wandelpadnetwerk uitbreiden en opnemen in de knooppuntroutes	53
12. Recreanten veroorzaken onderling overlast	Paden van diverse georganiseerde recreanten kruisen elkaar, paarden vertrappen wandelpaden en veroorzaken uitwerpselen op de paden, soms te druk bij toegangspoorten	14
13. Laat de natuur zichzelf ontwikkelen	Beïnvloeding door de mens zoveel mogelijk voorkomen en de vroegere waterhuishouding herstellen	18
14. Voorvallen/incidenten met grote grazers	Door grote grazers aangevallen of bedreigd, letsel opgelopen en geplande route niet kunnen/durven vervolgen	57
15. Toegankelijkheid kinderen en gehandicapten	Minder goede toegang en voorzieningen voor deze groep	6
16. Pretpark, attractiepark, dierenpark	Ontwikkel het gebied als een nationaal of internationaal pretpark	15
TOTAAL		938

Per respondent werden een of meerdere van bovengenoemde kernbegrippen genoemd. Opgestelde definities per kernbegrip staan voor een samenvattende omschrijving van de uitgebreid beschreven antwoorden van de respondenten rond dat begrip.

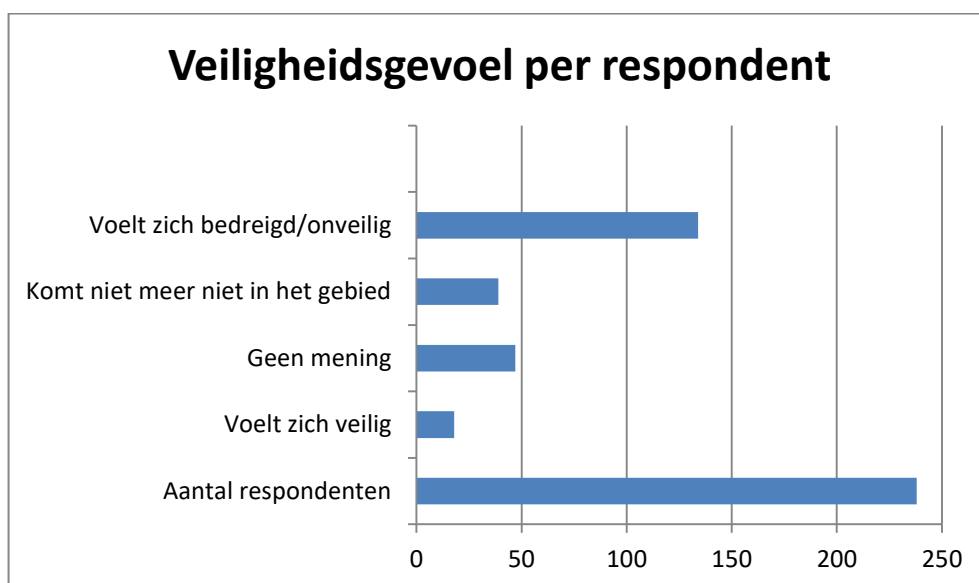
Een spreadsheet met op de verticale as de ontvangstdatum en voornaam van alle respondenten en op de horizontale as alle bovengenoemde kernbegrippen biedt een overzicht van de totalen van de opgemerkte kernbegrippen. Alle in het antwoord van een respondent herkenbare kernbegrippen worden weergegeven in de rij van die respondent. Een kopie van deze spreadsheet vind je in de bijlage en toont:

- Meer dan 230 respondenten
- 16 kernbegrippen
- In totaal zijn door de respondenten meer dan 900 kernbegrippen genoemd.

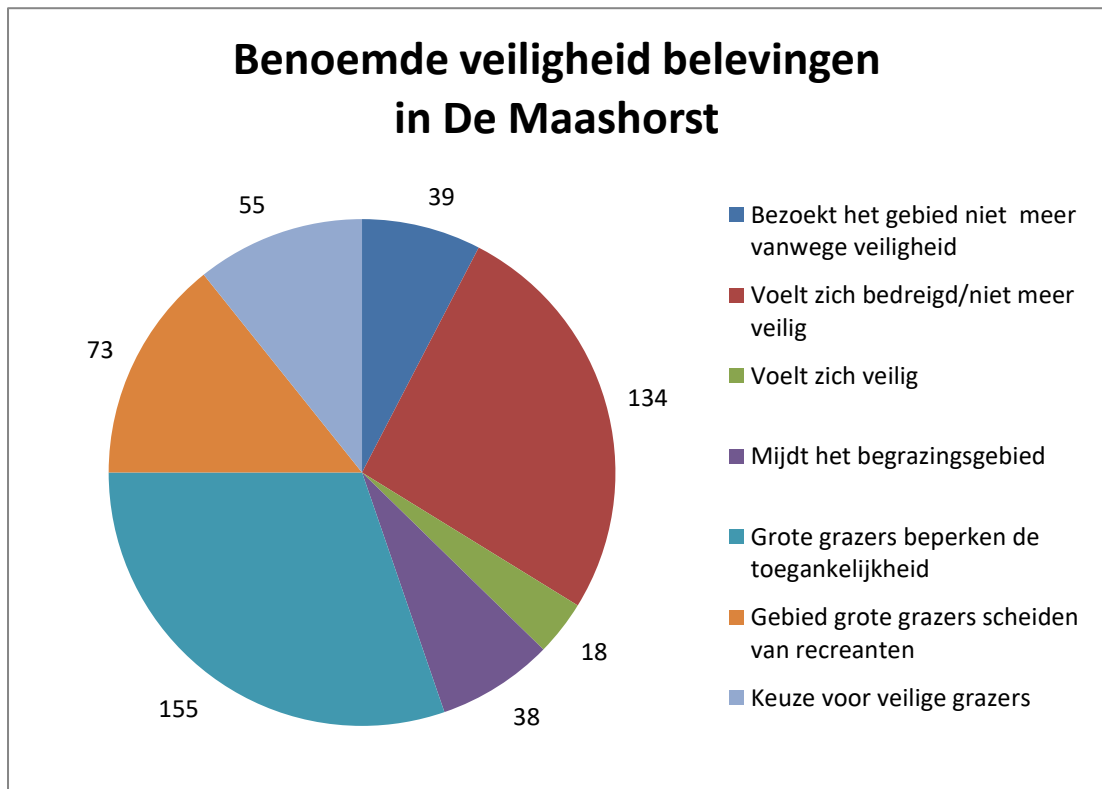
De spreadsheetgegevens zijn gebaseerd op de antwoorden in een compleet overzicht, dat bij de redactie van de Maashorstburgers als bewijsvoering en naslagwerk ingezien kan worden.

6. Samenvattende conclusie

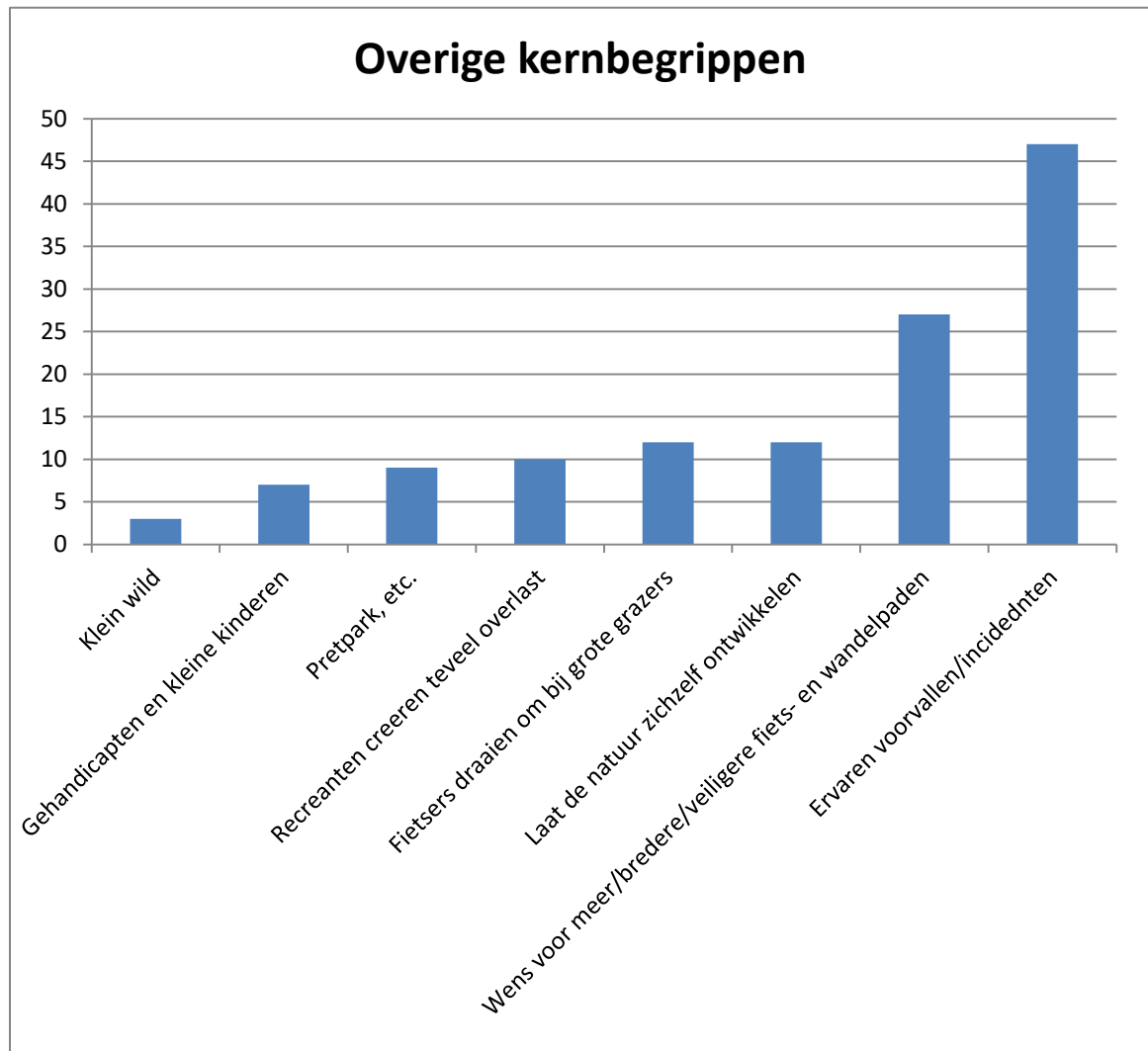
1. Het resultaat van de beoordeling van het natuurgebied, zoals gesteld in vraag 1, is unaniem positief. Met een kleine uitzondering noemen alle respondenten het een MOOI GEBIED.
2. Als reactie op de vragen 2 en 3 zien we een groot aantal antwoorden, die de onveiligheid rond de grote grazers benoemen. Dit varieert van een bedreigd/onveilig gevoel tot een duidelijke blokkering van de doorgang of aanval, die in veel gevallen leidt tot wegvluchten of omkeren door de recreant. Deze verschillende beschrijvingen zijn herleid tot de in het overzicht genoemde verschillende kernbegrippen. In geval een antwoord van één recreant meerdere kernbegrippen beschrijft zijn hiervoor meerdere kernbegrippen in het overzicht opgenomen. De volgende grafiek toont de verhouding tussen het aantal respondenten en hoe deze zich uitspreken over de veiligheid in het gebied. Dit is een weergave van de totalen uit de kolommen D, E en F en het totaal aantal respondenten. Slechts 18 van de 238 respondenten voelen zich nog echt veilig en 39 respondenten melden niet meer in het gebied te komen.

3. De volgende grafiek toont de verhouding tussen de kernbegrippen rond de onveiligheid in het gebied.

4. 38 Personen geven aan De Maashorst nog wel te bezoeken, maar het begrazingsgebied te mijden.
5. Voor mensen met een beperking/handicap is veilig recreëren in De Maashorst echt een issue. Hierover is inmiddels door de gehandicaptenorganisaties in Landerd, Uden en Bernheze een rapport met aanbevelingen uitgebracht, getiteld "NAAR EEN MEERTOEGANKELIJKE MAASHORST (september 2019)".
6. Het Slingerpad, een in de regio breed gedragen recreatief fietspad dat deel uitmaakt van de landelijke knooppuntroute, wordt regelmatig door de grote grazers geblokkeerd. Veel respondenten geven aan niet meer op het Slingerpad te durven komen, wat zij ten zeerste betreuen.

7. Bovenstaande grafiek toont nog diverse kernbegrippen, die door een aantal respondenten in hun omschrijving benoemd zijn.
8. Aanvullend toont bijgaande spreadsheet, zonder dat hier specifiek om werd gevraagd, concrete bedreigende/gevaarlijke voorvallen met de grote grazers. Deze zijn in meer detail beschreven in het overzicht van alle persoonlijk geschreven reacties, dat bij de redactie beschikbaar is ("VOORVALLEN GROTE GRAZERS").
9. Voor mindervaliden met of zonder aangepast vervoermiddel is het niet mogelijk om de grote grazers te ontwijken of er met een boog omheen te gaan. Omkeren is de enige optie om 50 meter afstand in acht te nemen.
10. Samenvattend bestaat er geen draagvlak voor de combinatie van grote grazers en vrije recreanten in hetzelfde gebied.

7. Aanvullende overwegingen als uitkomst van gesprekken met betrokken partijen

De combinatie van de uitslag van dit onderzoek over de beleving van de recreant en de breed bekende ervaringen en publicaties over de resultaten van de in de Maashorst ingerichte voorzieningen van de afgelopen periode tonen aan dat de in het manifest vastgelegde veiligheid in het gehele gebied verstoord wordt door de nu aanwezige grote grazers. Verder is het tegenstrijdig dat de regionale VVV dit mooie natuurgebied aanprijst als een attractief recreatiegebied voor jong en oud, terwijl tegelijkertijd de grote grazers steeds meer recreanten afschrikken en hen juist tegenhouden het gebied te bezoeken. Een tegenstelling, die op korte termijn om veranderingen vraagt die door het brede publiek gedragen kunnen worden.

Verder wordt onze regio zwaar belast met diverse milieuproblemen, die met name in dit gebied mede veroorzaakt worden door de uitstoot van de intensieve veehouderij. Verder is er veel behoefte aan groenvoorzieningen, die de te hoge CO₂-waarden verlaagt. De nu aanwezige grote grazers beperken de uitgroei van de groenvoorzieningen door het omduwen van bomen en het kort houden van jonge scheut. Meer over op het huidige milieu afgestemde inrichtingsvoorzieningen vind je in de bijlage “HET MAASHORSTBELEID IN PERSPECTIEF MET DE FUNCTIONALITEIT”.

Een samenvatting van diverse uitspraken van de regionale inwoners, die De Maashorstburgers hierover bereiken, zijn onder andere:

- ARK en Free Nature doen de gebeurtenissen met de grote grazers af als “incidenten” en verwijten de recreant onacceptabel gedrag in de natuur. Mogelijk is deze houding beïnvloed door hun andere belangen, die minder met dit regionale recreatiegebied verbonden zijn.
- Gezien het grote aantal voorvallen/ervaringen met de grote grazers, die in het belevingsonderzoek zijn gemeld, gaat het niet langer om “incidenten”, maar om concrete voorvallen die een serieuze veiligheidsissue in De Maashorst vormen.
- Het aantal gemelde voorvallen met de grote grazers (57 stuks) toont duidelijk aan dat het breed gedragen onveilige gevoel meer dan terecht is en dat de door het bestuur ingenomen uitgangspunten over de veilige toegang tot het gebied van de combinatie grote grazers met recreanten niet realiseerbaar is en om een spoedige heroverweging vraagt.
- In de reacties wordt o.a. gepleit voor vervanging van de grote grazers door veilige kleine grazers die voorheen in het gebied geen problemen veroorzaakten en in andere recreatiegebieden in Nederland de veiligheid voor de recreant niet verstoren.
- Dat biedt ruimte voor het openstellen van inmiddels door hekwerk geblokkeerde paden of het zo nodig aanleggen van meer fiets- en wandelpaden, zoals in meerdere reacties terug te vinden is.
- Op een boerderij staan de stieren vanwege het gevaar altijd veilig achter extra zwaar uitgevoerde hekken. En op De Maashorst lopen ze zomaar los rond?
- Respondenten geven aan de taurossen als angstaanjagend te ervaren, laat staan als ze straks oog in oog komen te staan met de wisenten, die nog een slag groter/imposanter zijn.
- Op dit moment is op De Maashorst een onbalans tussen veilige recreatie en natuurontwikkeling en dan lopen de wisenten nog in het afgesloten wengebied.
- Veel gebruikte en geliefde toeristische fiets- en wandelpaden in het begrazingsgebied gaan door dichte bebossing. De breed uitgedragen veiligheidsrichtlijnen, waaronder

minimaal 50 meter afstand houden, kunnen vaak niet opgevolgd worden. Vrij uitzicht is heel beperkt en zorgt voor onverwachte en ongewenste confrontaties tussen recreant en grote grazers.

- Door dit onveilige gevoel daalt het aantal recreanten en als gevolg werkt dit de door het regionale VVV sterk ingezette promotie tegen.

8. Aanbevelingen

Namens alle respondenten komt de onderzoekscommissie tot de volgende concrete aanbevelingen aan het bestuur en mede-eigenaars om de bezoekers van dit mooie regionale recreatie- en natuurgebied weer een veilig gevoel te geven.

1. De met dit onderzoek aangetoonde onveiligheid voor de recreant biedt voldoende bewijs om de beslissing over de voortgang met de grote grazers niet uit te stellen tot eind 2020 maar hierover op korte termijn een besluit te nemen.
2. De nu reeds aangetoonde voorvallen met deze grote grazers bewijzen overduidelijk dat de combinatie van deze grazers met vrije recreanten in hetzelfde gebied niet haalbaar is.
3. Voorgaande stelling vraagt om een keuze uit:
 - a. De keuze voor de recreant minder gevaarlijke grazers, die de beoogde procesnatuur en toenemende biodiversiteit verder ondersteunen en daarbij beter passen bij de in ontwikkeling zijnde erfgoedvisie van het gebied. Voorbeelden hiervan zijn schapen, geiten en zo mogelijk de kleine Drentse heiderunderen, waarvoor in Nederland een fokprogramma bestaat.
 - b. Het behouden van deze onveilige grote grazers in een reservaat, dat voor de recreant niet toegankelijk is. Dit is in strijd met de in het manifest gestelde kaders rond de veilige toegang voor het complete recreatiegebied.
4. De opgestelde kaders voor de inrichting en het beheren van de Maashorst, zoals over de tijd vastgelegd in documenten zoals: Manifest, IBEB, Tussenevaluatie en een aantal aanvullende studies over toegankelijkheid en natuurontwikkeling, vragen om een her-evaluatie op basis van voortschrijdend inzicht rond de laatste behoeften van milieu, economisch draagvlak en recreatieve behoeften voor de regio.
5. De uit voorgaande opmerking voortkomende kaders op draagvlak te toetsen door de brede regionale community (zie recent voorgestelde governance) en vervolgens te gebruiken bij de verdere inrichting en het te voeren PR-beleid voor het gebied.
6. De Maashorstburgers hebben serieus tijd besteed aan alternatieve mogelijkheden voor een meer veilige begrazing. Het document "HET MAASHORST BELEID IN PERSPECTIEF VAN DE FUNCTIONALITEIT" geeft daarin ruim inzicht in mogelijkheden en is als bijlage aan dit document toegevoegd.
7. Het gezamenlijke doel van de Kerngroep Mensen met een Lichamelijke Beperking (KMLB, onderdeel van de Adviesraad Sociaal Domein Landerd) en de Adviesraad Sociaal Domein Uden (voorheen Drepels Weg Uden (DWU) is om De Maashorst zo goed mogelijk toegankelijk te maken voor een zo breed mogelijke groep mensen met een beperking of handicap. Verwezen wordt naar de notitie "Naar een meer toegankelijke Maashorst, september 2019", waarin een aanzet wordt gegeven voor een programma van eisen voor deze doelgroep, van jong tot oud.
8. Het Slingepad zo snel mogelijk scheiden van het begrazingsgebied.
9. Fietspaden inrichten volgens de richtlijnen uit het rapport "Naar een meer toegankelijke Maashorst, september 2019", zoals duidelijk besloten is in de motie van Landerd.

10. Voor een gegarandeerde kwaliteit van de wandelpaden geven we de voorkeur aan asfalt in plaats van padvast.
11. Herstellen van de knooppuntroute via Brobbelbies-Udensedreef.

Bijlagen

1. Flyer belevingsonderzoek "Hoe voel jij je in De Maashorst?"
2. Document "Reacties belevingsonderzoek "Hoe voel jij je in De Maashorst?"
3. Document "Het Maashorst beleid in perspectief van de functionaliteit"
4. Document "Naar een meer toegankelijke Maashorst (september 2019)"

Arie Kemps

Voorzitter Dorpsraad Nistelrode en Maashorstburgers

Namens de Onderzoekscommissie (dorpsraadnistelrode@gmail.com)

13 december 2019

Bijlage 1: Flyer “Hoe voel jij je in De Maashorst?”

De Maashorst: ons mooie natuurgebied waarin we zo graag wandelen, fietsen, sporten of gewoon lekker zitten om te genieten van de prachtige natuur. Van de stilte, de hei, de vennetjes, de kleurschakeringen in de verschillende seizoenen. Diezelfde Maashorst is volop in beweging. Zo zijn er de wisenten, de taurossen en de Exmoor pony's en werden de begrazingsgebieden voor deze grote grazers flink uitgebreid. En omdat er zoveel ontwikkelingen gaande zijn, vinden wij het belangrijk om eens onafhankelijk te onderzoeken hoe de eigen inwoners van de omringende gemeenten zich voelen in De Maashorst.

Hoe voelt dat voor jou? Kom je graag in het gebied? Vind je dat er mooie ontwikkelingen gaande zijn? Doe mee met het onderzoek van de Dorpsraad Nistelrode en de Maashorstburgers en laat ons weten hoe jij de Maashorst ervaart.

Meedoen is simpel: ga naar www.dorpsraadnistelrode.nl en beantwoord drie eenvoudige vragen of reageer met je persoonlijke opmerkingen via de mail dorpsraadnistelrode@gmail.com

1. Kom je graag in natuurgebied De Maashorst? Ja / nee
Indien ja: wat trekt je vooral aan in het gebied?
Indien nee: waarom kom je er liever niet?
2. Zijn er ontwikkelingen die je graag anders zou zien?
3. Wat zijn jouw ervaringen in het gebied?

Dankjewel voor je medewerking!

Bijlage 2: Document Reacties belevingsonderzoek “Hoe voel jij je in De Maashorst?”

RESULTAAT OVERZICHT BELEVINGSONDERZOEK DE MAASHORST (totaal 238 RESPONDENTEN)

Datum	Naam	Mooi gebied	Bezoekt het gebied niet meer	Voelt zich bedreigd/niet meer veilig	Voelt zich veilig	Mijdt het begrazingsgebied	Grote grazers beperken de toegankelijkheid	Gebied grote grazers scheiden van recreanten	Keuze voor veilige grazers	Doorgang wordt door grote grazers geblokkeerd en recreant draait om	Klein wild wordt door grote grazers verdreven	Wens voor meer, bredere en veiligere fiets- en wandelpaden	Recreanten creëren teveel overlast	Laat de natuur zichzelf ontwikkelen - hoger waterpeil	Ervaren voorvallen / incidenten	Gehandicapten of kleine kinderen	Pretpark / attractiepark / dierentuin De Maashorst?
3-okt	Harry	1		1			1	1									
4-okt	Niels	1					1										
4-okt	Arie	1		1			1										
4-okt	Heidi	1			1												
4-okt	Meriam	1		1			1										1
4-okt	Hetty	1	1				1										
4-okt	Marlie	1			1												
4-okt	MW	1															
4-okt	Jord	1															
4-okt	Patrick	1			1												
4-okt	JC	1															
4-okt	Anne	1													1		
4-okt	Jos	1		1											1		1
4-okt	Wiebe	1															1
4-okt	Fancien	1		1			1										
4-okt	Paul	1		1					1								
5-okt	MH	1		1			1										
5-okt	Tonny	1					1										
5-okt	Thea	1		1			1										
7-okt	Mirjam	1					1										
7-okt	Ari	1		1													
7-okt	Ineke	1	1					1									
7-okt	AM	1		1			1										
8-okt	Anita	1		1													
8-okt	Willem	1		1													
Pagina 1 van 10																	

RESULTAAT OVERZICHT BELEVINGSONDERZOEK DE MAASHORST (totaal 238 RESPONDENTEN)

Datum	Naam	Mooi gebied	Bezoekt het gebied niet meer	Voelt zich bedreigd/niet meer veilig	Voelt zich veilig	Mijdt het begrazingsgebied	Grote grazers beperken de toegankelijkheid	Gebied grote grazers scheiden van recreanten	Keuze voor veilige grazers	Doorgang wordt door grote grazers geblokkeerd en recreant draait om	Klein wild wordt door grote grazers verdreven	Wens voor meer, bredere en veiligere fiets- en wandelpaden	Recreanten creëren teveel overlast	Laat de natuur zichzelf ontwikkelen - hoger waterpeil	Ervaren voorvallen / incidenten	Gehandicapten of kleine kinderen	Pretpark / attractiepark / dierentuin De Maashorst?
8-okt	Charles	1			1												
8-okt	Karel	1			1										1		
8-okt	Marc	1									1		1				
8-okt	Ria	1		1				1							1		
8-okt	KH	1		1													
8-okt	AR	1		1			1										
9-okt	Ria	1		1		1											
9-okt	Gerard	1			1		1	1							1		
9-okt	CI	1		1			1	1									
9-okt	Rob	1		1													
9-okt	Rien	1					1		1					1			
9-okt	TU	1		1			1								1		
9-okt	Nico	1												1			
9-okt	Jan	1		1			1		1								
9-okt	Ad	1		1			1		1			1					
10-okt	Noud			1		1			1								
10-okt	BvdH+ec	1	1							1						1	
10-okt	Jan	1	1				1	1									
10-okt	Bert																
10-okt	Paula	1		1		1	1										
10-okt	Alvd	1		1			1		1								
10-okt	CG	1	1			1	1	1				1			2		
11-okt	Avi	1		1					1								
11-okt	Mari	1		1			1										
11-okt	MH	1		1		1	1	1	1	1	1	1			1		

RESULTAAT OVERZICHT BELEVINGSONDERZOEK DE MAASHORST (totaal 238 RESPONDENTEN)

Datum	Naam	Mooi gebied	Bezoekt het gebied niet meer vanwege veiligheid	Voelt zich bedreigd/niet meer veilig	Voelt zich veilig	Mijdt het begrazingsgebied	Grote grazers beperken de toegankelijkheid	Gebied grote grazers scheiden van recreanten	Kuize voor veilige grazers	Doorgang wordt door grote grazers geblokkeerd en recreant draait om	Klein wild wordt door grote grazers verdreven	Wens voor meer, bredere en veiligere fiets- en wandelpaden	Recreanten creëren teveel overlast	Laat de natuur zichzelf ontwikkelen - hoger waterpeil	Ervaren voorvallen / incidenten	Gehandicapten of kleine kinderen	Pretpark / attractiepark / dierentuin De Maashorst?
11-okt	Annelies	1		1		1			1			1		1			
11-okt	Hannie	1		1		1	1		1				1				
11-okt	Ramona	1		1			1		1								
11-okt	Cvd	1		1			1	1									
11-okt	Jv B	1		1			1		1	1					1		
11-okt	MK						1										
11-okt	AK	1		1			1										
11-okt	Piet	1					1	1									
11-okt	Sander	1															
11-okt	Bregje	1	1				1	1	1	1					1		
11-okt	Anita	1		1			1	1									
11-okt	Linda	1	1				1	1							5		
11-okt	Femke	1		1			1	1	1					1			
12-okt	Mathieu	1												1			
12-okt	AvD	1		1													
12-okt	Jeanne	1			1												
12-okt	BewMen	1															
12-okt	Piet	1															
12-okt	Tinus	1					1										
12-okt	Ans	1		1													
12-okt	Peter	1		1				1	1	1		1					
12-okt	Marion	1															
12-okt	Martien	1					1								2		
12-okt	Aline	1		1								1			4		
12-okt	Bob																

RESULTAAT OVERZICHT BELEVINGSONDERZOEK DE MAASHORST (totaal 238 RESPONDENTEN)

Datum	Naam	Mooi gebied	Bezoekt het gebied niet meer	Vanwege veiligheid	Voelt zich bedreigd/niet meer veilig	Voelt zich veilig	Mijdt het begrazingsgebied	Grote grazers beperken de toegankelijkheid	Gebied grote grazers scheiden van recreanten	Keuze voor veilige grazers	Doorgang wordt door grote grazers geblokkeerd en recreant draait om	Klein wild wordt door grote grazers verdreven	Wens voor meer, bredere en veiligere fiets- en wandelpaden	Recreanten creëren teveel overlast	Laat de natuur zichzelf ontwikkelen - hoger waterpeil	Ervaren voorvallen / incidenten	Gehandicapten of kleine kinderen	Pretpark / attractiepark / dieren in De Maashorst?
12-okt	Marianne	1					1	1		1								
13-okt	Gerry	1			1		1			1								
13-okt	Henk	1				1									1			
13-okt	Tessa	1	1				1	1										
13-okt	Henk	1	1					1	1									
13-okt	CM	1				1		1										
13-okt	Dave	1			1			1	1				1			1		
13-okt	Jolijn	1			1			1		1								
14-okt	Frederike	1			1			1	1	1					1	1		
14-okt	Jord	1			1		1	1		1					1			1
14-okt	Gwenn	1			1			1	1	1								
14-okt	Elly	1			1		1											
14-okt	Sjan	1			1		1	1	1									
14-okt	Rini	0																1
15-okt	TP	1			1			1		1					1	2		
15-okt	Ham	1			1		1		1	1								
15-okt	Jan	1			1				1									
15-okt	Antoinette	1			1													
15-okt	MN	1			1			1	1	1								1
15-okt	Anke	1			1			1		1						1		
15-okt	Hannie	1																
15-okt	Ine	1	1				1	1										
16-okt	Astrid	1			1		1	1	1							1		
16-okt	Toon	1			1			1	1				1					
16-okt	Jan en M	1			1			1	1							1		

RESULTAAT OVERZICHT BELEVINGSONDERZOEK DE MAASHORST (totaal 238 RESPONDENTEN)

Datum	Naam	Mooi gebied	Bezoekt het gebied niet meer	Bezoekt het gebied niet meer vanwege veiligheid	Voelt zich bedreigd/niet meer veilig	Voelt zich veilig	Mijdt het begrazingsgebied	Grote grazers beperken de toegankelijkheid	Gebied grote grazers scheiden van recreanten	Keuze voor veilige grazers	Doorgang wordt door grote grazers geblokkeerd en recreant draait om	Klein wild wordt door grote grazers verdreven	Wens voor meer, bredere en veiligere fiets- en wandelpaden	Recreanten creëren teveel overlast	Laat de natuur zichzelf ontwikkelen - hoger waterpeil	Ervaren voorvallen / incidenten	Gehandicapten of kleine kinderen	Pretpark / attractiepark / dierenpark / Maashorst?
16-okt	Silvia	1	1													1		
16-okt	René	1											1					
17-okt	Iris	1				1												
17-okt	Ria	1	1					1	1				1			1		
17-okt	Kristel	1		1			1											
17-okt	Marion	1	1															
17-okt	Peter	1	1				1							1				
17-okt	Wilma	1			1			1	1									
18-okt	Ria	1			1			1	1							1		1
18-okt	Yvet	1			1			1	1									
18-okt	Ad	1		1				1	1									
18-okt	Ulrich	1		1				1	1									
18-okt	Anita	1	1					1	1		1							1
18-okt	Ine	1		1		1		1	1									
18-okt	Fam/Tiel	1		1				1	1	1			1			1		
18-okt	Jos	1		1				1	1							1		
19-okt	Frans	1		1				1	1									
19-okt	Harrie	1		1				1	1									
19-okt	Tineke	1	1					1	1		1							
19-okt	Marriet	1	1				1	1	1									
20-okt	Christien	1		1			1	1	1		1					1		
20-okt	Anneke	1		1			1	1	1	1								
21-okt	An	1		1			1	1	1	1								
21-okt	Rian	1	1					1	1									
21-okt	Corry en	1		1			1	1	1	1	1							

RESULTAAT OVERZICHT BELEVINGSONDERZOEK DE MAASHORST (totaal 238 RESPONDENTEN)

Datum	Naam	Mooi gebied	Bezoekt het gebied niet meer vanwege veiligheid	Voelt zich bedreigd/niet meer veilig	Voelt zich veilig	Mijdt het begrazingsgebied	Grote grazers beperken de toegankelijkheid	Gebied grote grazers schelden van recreanten	Keuze voor veilige grazers	Doorgang wordt door grote grazers geblokkeerd en recreant draait om	Klein wild wordt door grote grazers verdreven	Wens voor meer, bredere en veiligere fiets- en wandelpaden	Recreanten creëren teveel overlast	Laat de natuur zichzelf ontwikkelen - hoger waterpeil	Ervaren voorvallen / incidenten	Gehandicapten of kleine kinderen	Pretpark / attractiepark / dierentuin De Maashorst?
21-okt	FamvGel	1	1				1	1	1	1							
21-okt	René	1		1								1				1	
21-okt	Mientje	1					1		1								
22-okt	Noud	1		1		1	1	1	1								
22-okt	Susan	1		1			1	1							2		
22-okt	Fokke	1															
22-okt	JV	1		1		1	1	1	1	1							
23-okt	Frans	1		1			1										
23-okt	Riemke	1					1										
23-okt	Genia	1		1			1	1				1					
24-okt	Irene	1		1			1	1	1	1			1		1		
24-okt	Mike	1		1			1	1	1						1		
24-okt	Marius	1		1			1			1							
25-okt	Anneke	0															
26-okt	Egbert/M	1		1			1	1	1			1					
27-okt	RvdH			1			1	1				1					
27-okt	Nol	1					1										
28-okt	Eric	1			1												
30-okt	C van B	1		1			1	1									
30-okt	Chris	1		1											1		
31-okt	Marion	1		1		1	1	1	1	1						1	
31-okt	Kees	1		1			1		1	1							
1-nov	Anja	1	1				1										
1-nov	Wil	1	1				1	1									
1-nov	GM	1		1			1	1		Pagina 6 van 10		1			1		

RESULTAAT OVERZICHT BELEVINGSONDERZOEK DE MAASHORST (totaal 238 RESPONDENTEN)

Datum	Naam	Mooi gebied	Bezoekt het gebied niet meer	vanwege veiligheid	Voelt zich bedreigd/niet meer veilig	Voelt zich veilig	Mijdt het begrazingsgebied	Grote grazers beperken de toegankelijkheid	Gebied grote grazers scheiden van recreanten	Keuze voor veilige grazers	Doorgang wordt door grote grazers geblokkeerd en recreant draait om	Klein wild wordt door grote grazers verdreven	Wens voor meer, bredere en veiligere fiets- en wandelpaden	Recreanten creëren teveel overlast	Laat de natuur zichzelf ontwikkelen - hoger waterpeil	Ervaren voorvallen / incidenten	Gehandicapten of kleine kinderen	Pretpark / attractiepark / dierentuin De Maashorst?
1-nov	Riny	1				1	1			1								1
1-nov	J v H	0	1					1	1	1								
1-nov	D van T	1						1	1									
1-nov	Annerie	1							1									
1-nov	Yvonne	0	1															
1-nov	Anja	1				1									1			
1-nov	Frank	1						1										
1-nov	Tineke	1						1										
1-nov	Albert	1						1										
1-nov	MM	1						1										
1-nov	M	0						1					1					
1-nov	T vd V	1						1			1							
1-nov	D en P K	1						1		1								
1-nov	Pvd	1						1										
1-nov	T - Echtp	1	1					1	1				1					
1-nov	M						1											
1-nov	Martien									1								1
1-nov	Leo	1			1			1		1			1					1
1-nov	AnneMari	1			1			1		1								
1-nov	Arno	1			1			1										
1-nov	Miriam	1			1			1										
1-nov	Gerard	1				1												
1-nov	Alpaca A	1			1											1		
1-nov	Gerard	1	1					1										
2-nov	Kim	1			1			1										

RESULTAAT OVERZICHT BELEVINGSONDERZOEK DE MAASHORST (totaal 238 RESPONDENTEN)

Datum	Naam	Mooi gebied	Bezoekt het gebied niet meer	aanwege veiligheid	Voelt zich bedreigd/niet meer veilig	Voelt zich veilig	Mijdt het begrazingsgebied	Grote grazers beperken de toegankelijkheid	Gebied grote grazers scheiden van recreanten	Keuze voor veilige grazers	Doorgang wordt door grote grazers geblokkeerd en recreant draait om	Klein wild wordt door grote grazers verdreven	Wens voor meer, bredere en veiligere fiets- en wandelpaden	Recreanten creëren teveel overlast	Laat de natuur zichzelf ontwikkelen - hoger waterpeil	Ervaren voorvallen / incidenten	Gehandicapten of kleine kinderen	Pretpark / attractiepark / dierenpark / Maashorst?
2-nov	AW	1			1			1										
2-nov	Antoinet	1			1				1				1					
2-nov	Ilse	1			1			1										
2-nov	Henk	1			1				1									
2-nov	Annie M	1			1				1				1					
2-nov	Corry + e	1			1			1									1	
2-nov	Walter	1			1													
2-nov	Jan	1			1			1					1					
2-nov	Bernadet	1	1					1					1					
2-nov	Diny	1			1			1										
2-nov	Henk	1			1			1										
2-nov	Harry Rv	1			1			1	1	1			1			2		
2-nov	Agnes vt	1			1			1	1									
2-nov	Louis	1			1			1										
2-nov	Peter BP	1	1					1	1	1			1					
2-nov	Harry&R	1						1	1	1			1			1		
2-nov	Willie	1															1	
3-nov	August	1			1		1											
3-nov	A vd B	1			1			1		1								
3-nov	Sybre	1			1			1		1								
3-nov	Rene	1	1					1										
3-nov	Jan	1			1			1		1			1					
3-nov	Elly	1			1			1					1					
3-nov	Jo	1			1								1					
3-nov	Peter	1			1								1	1				

RESULTAAT OVERZICHT BELEVINGSONDERZOEK DE MAASHORST (totaal 238 RESPONDENTEN)

Datum	Naam	Mooi gebied	Bezoekt het gebied niet meer	Voelt zich bedreigd/niet meer veilig	Voelt zich veilig	Mijdt het begrazingsgebied	Grote grazers beperken de toegankelijkheid	Gebied grote grazers scheiden van recreanten	Keuze voor veilige grazers	Doorgang wordt door grote grazers geblokkeerd en recreant draait om	Klein wild wordt door grote grazers verdreven	Wens voor meer, bredere en veiligere fiets- en wandelpaden	Recreanten creëren teveel overlast	Laat de natuur zichzelf ontwikkelen - hoger waterpeil	Ervaren voorvallen / incidenten	Gehandicapten of kleine kinderen	Pretpark / attractiepark / dierentuin De Maashorst?
3-nov	Jan D	1		1		1					1						
3-nov	Jan vd L	1	1														
3-nov	Jan vW	1	1				1										
3-nov	Irma	1	1				1			1		1		1			
4-nov	Wim	1					1	1						1			
4-nov	M	1	1				1	1		1		1					
4-nov	Marja	1		1			1	1		1							
4-nov	Annie	1	1				1	1		1							
4-nov	PB	1					1	1									
4-nov	DoortjeB	1															1
4-nov	Henst	1		1			1	1									
4-nov	Ellen	1		1		1	1	1									
4-nov	Piet	0		1			1	1	1								1
4-nov	An	1															
5-nov	TR	1	1				1										
5-nov	Jose K	1	1				1										
5-nov	Arnold	1	1				1	1		1		1					
5-nov	Betsie	1		1			1	1	1	1		1					
5-nov	Monique	1		1			1	1		1							
6-nov	Marieke	1	1				1	1									
6-nov	Wim	1		1			1	1									
7-nov	Famv Tiel	1		1			1	1									
7-nov	Yvonne	1		1		1	1	1				1					
8-nov	Cossen						1	1									
8-nov	Corry	1		1			1	1	1	1					1		

RESULTAAT OVERZICHT BELEVINGSONDERZOEK DE MAASHORST (totaal 238 RESPONDENTEN)

Datum	Naam	Mooi gebied	Bezoekt het gebied niet meer	vanwege veiligheid	Voelt zich bedreigd/niet meer veilig	Voelt zich veilig	Mijdt het begrazingsgebied	Grote grazers beperken de toegankelijkheid	Gebied grote grazers scheiden van recreanten	Keuze voor veilige grazers	Doorgang wordt door grote grazers geblokkeerd en recreant draait om	Klein wild wordt door grote grazers verdreven	Wens voor meer, bredere en veiligere fiets- en wandelpaden	Recreanten creëren teveel overlast	Laat de natuur zichzelf ontwikkelen - hoger waterpeil	Ervaren voorvallen / incidenten	Gehandicapten of kleine kinderen	Pretpark / attractiepark / dierentuin De Maashorst?
9-nov Ad		0			1			1	1	1	1							1
10-nov Diny					1		1	1	1									
11-nov M																		
12-nov Marja		1			1			1	1	1								
12-nov Bert		1			1			1	1	1								
12-nov Elly		1																
12-nov Corine		1				1								1				
13-nov Piet H															1			
14-nov Paul V		1						1	1	1	1					1		1
18-nov Paul G		1						1	1	1								
22-nov TV		1					1	1					1					
25-nov Jos Wilma															1			
27-nov Marijette		1		1				1					1		1			
TOTALEN		218	39	134	18	38	155	73	55	42	3	53	14	18	57	6	15	
Totaal genoemde kernbegrippen	938																	

Bijlage 3: Document “Het Maashorst beleid in perspectief van de functionaliteit”

HET MAASHORSTBELEID IN HET PERSPECTIEF VAN FUNCTIONALITEIT

balans als basis	In het Maashorst-manifest is fundamenteel ingezet op een evenwicht tussen de functies van de Maashorst als natuurgebied en de functies als recreatiegebied. Daarbinnen zijn in het Manifest, als richtinggevende uitgangspunten voor de verdere ontwikkeling, twee essentiële randvoorwaarden te onderscheiden: 1 de ontwikkeling van het gebied moet met zijn tijd mee gaan, en 2 het beleid moet kunnen rekenen op draagvlak van de bewoners en bedrijven.
onderlinge versterking	Het streven was te komen tot een eigentijds natuurgebied, waarin de natuur de recreatieve functies zou ondersteunen en omgekeerd de recreatieve functies aan zouden sluiten bij het natuurbesluit. Kerngedachte daarbij was dat in de kern de natuur volop ruimte zou krijgen om zich te ontwikkelen, terwijl de schil meer ontwikkelingsmogelijkheden zou bieden voor recreatie. Maar er werd geen strikte fysieke scheiding beoogd, eerder een glijdende schaal met onderlinge versterking op maat.
wat-niet afbakening	In het manifest werd de beoogde balans tussen ruimte voor natuur en ruimte voor ontspanning duidelijk afgebakend, door een “wat-niet” profilering. Aan de natuurkant wilde men beleidsmatig niet streven naar defensief herstel van een verloren verleden door voor het gebied een museumfunctie te creëren. Natuur en landschap moeten juist dynamisch aansluiten bij de veranderende behoeften van de tijd. <i>“Het gaat om het landschap van vandaag. Liever nog van morgen, met behoud van de streekeigen identiteit”</i> (p.11). Verderop wordt het beleidsinstrumentarium getypeerd: <i>“De natuur ontwikkelt zich op basis van natuurlijke processen in combinatie met streekeigen beheer in de vorm van begrazing, energiewinning, houtproductie en waterbeheer door boeren uit de buurt.”</i>(p.17).
geen toeristische attractie	Aan de andere - recreatieve - kant schetst het Manifest een ontwikkelingsweg waarbij gemikt wordt op ontspanning in de kern in het verlengde van de natuur met accenten op rust, ruimte, ontspanning en bezinning. In de schil en naar de rand toe neemt het dynamische gehalte van de recreatie toe, daar is ruimte voor sport en spel en andere actieve recreatie. Ook deze beleidsrichting wordt helder afgebakend: <i>“De Maashorst is geen pretpark...”</i> en <i>“In 2020 is de Maashorst geen toeristisch attractiepark”</i> (p. 27). Goede voeding en landbouw, gezondheid en zorg, spiritualiteit en bezinning worden benoemd als thema's die passen bij deze visie.
actuele uitwerking	In de actuele uitwerking van de grondslag van het Maashorst-manifest wordt deze balans verlaten. Er wordt voorrang gegeven aan procesnatuur met als belangrijkste instrument begrazing door grote grazers. Hiertoe werd een ensemble geschikte grazers samengesteld dat geselecteerd was op basis van criteria ten aanzien van onderhoud, zelfredzaamheid en het beoogde landschappelijke effect. In deze uitwerking wordt voorgesorteerd op nagenoeg de hele Maashorst als één groot begrazingsgebied.

afkalvend draagvlak	Doordat de vrije recreatie en de onbelemmerde toegang tot begrazingsgebieden in de Maashorst beperkt werden met het oog op gewinning van de grazers, begon het draagvlak af te kalven. Als gevolg van de het gekozen begrazingsbeleid moesten ook de routes van georganiseerde recreanten verlegd en deels gecombineerd worden. Voor de ongeorganiseerde recreanten, de terloopse fietsers en wandelaars – al dan niet met hond – werd de onbekommerde toegankelijkheid problematisch, omdat delen van het gebied werden afgesloten en nog slechts onder toezicht toegankelijk waren. Tegelijk werd de boodschap uitgedragen dat het gebied voortaan gedeeld zou moeten worden met zware jongens als wisenten waarmee het toch altijd oppassen geblazen was.
knelpunten overleg	De natuurwinst die beoogd werd door de eisen van grote exotische grazers zwaarder te laten wegen dan de belangen van de recreanten en de omwonenden, vertaalde zich in verlies aan draagvlak. Er werd stevig geprotesteerd, met name door actieve gebruikers en omwonenden die hun recreatiemogelijkheden zagen krimpen. Dus er werd een inhaalslag gemaakt in de PR en de scherpe kantjes werden van het beleid afgehaald: het begrazingsgebied werd verkleind, weggepoetste routes werden weer opengesteld en er werd een Gebruikersraad ingesteld om te overleggen hoe tegemoet gekomen kon worden aan de knelpunten die ervaren werden.
politiek akkoord	De koers als zodanig, waarbij ingezet werd op procesnatuur met begrazing door grote geïmporteerde grazers, werd daarbij echter niet ter discussie gesteld. Integendeel: PR en marketing kregen opdracht alles uit de kast te halen om het Maashorst te herprofilen, een 'positieve pers' te genereren en in de publieke opinie te afficheren als een avontuurlijke attractie waar iets te beleven was. De gemeenteraden, die na de onrust over de wisenten om een onafhankelijke evaluatie gevraagd hadden, werden hierdoor overtuigd en konden instemmen met deze aanpassing. Evenwel: rust en ruimte in de natuur, twee essentiële kernwaarden uit het Manifest werden hierbij ingeleverd voor de attractieve waarden van 'n exotische wildernis en de dynamiek van Oer.
eigen onderzoek	Behalve de omwonenden begonnen ook organisaties in de regio zich zorgen te maken over de ontwikkelingen. Deze keken verder dan de onrust over het risico van wisenten en deden zelf onderzoek naar de mogelijke minpunten de zware inzet op procesnatuur met grote grazers. Zij verenigden zich in een onafhankelijk platform, de Maashorstburgers, dat vraagtekens plaatste bij de grote-grazers-lobby die alleen de plussen van het huidige beleid wilden zien. In het Gebruikersoverleg werden zij geweerd, juist omdat ze vraagtekens zetten bij het beleid.
niet te rijmen met manifest	De Maashorstburgers signaleerden dat de ingeslagen beleidslijn geplaveid was met maatregelen die niet zonder meer te rijmen waren met de uitgangspunten van het Manifest. Omwonenden en recreanten waren niet de enigen die ruimte moesten inleveren voor deze begrazingsplannen. In de route naar de Maashorst als oer-park zijn ook het streekeigene, de houtproductie, de samenwerking met boeren en de aansluiting bij de actuele vraag en behoeften vanuit de regio ingeleverd.
wél museum functie	De vervanging van het oude veelkleurige bomen-logo van de Maashorst door het bruine blad-hart-met-horens tekent de koersverandering. Er is nu voor de Maashorst, de wisent voorop, duidelijk ingezet op een herstel van het verloren verleden. Er is daarmee gekozen voor wilde exotische grazers met attractiewaarde in plaats van voor streekeigen mensvriendelijkere alternatieven zoals bijvoorbeeld de kleine bonte heidekoe, die de afgelopen eeuwen overigens de Maashorst wél begraasd heeft.

de reële behoefte	De Maashorstburgers hebben gesignaleerd dat zowel bewoners als recreanten behoefte hebben aan een meer toegankelijk natuurgebied met minder riskante fauna. Zij hebben ons er ook op geattendeerd dat we ons in dit gebied eigenlijk helemaal niet zo'n romantisch wildlife reservaat kunnen permitteren. De Maashorst ligt immers in een van de meest veedichte gebieden van Brabant, waar we pieken met emissies ammoniak en primair en secundair fijnstof die een bedreiging vormen voor natuur, milieu en volksgezondheid. We hebben in deze regio primair behoefte aan de zuiverende werking van filterend groen, aan bomen die zuurstof produceren en CO2 binden. Aan natuurbeleid dat groene biodiversiteit beschermt en een eventueel teveel aan Maashorst-hout, mét de daarin opgeslagen CO2, duurzaam inzet als streekproduct.
averechts beleid	Nu hebben we averechtse beleidslijnen. Nu worden onder de noemer bosvorming bomen geringd of kunstmatig geroid in het kader van dood-hout-beleid, waarbij de opgeslagen CO2 versneld vrij komt. Om de grazers te faciliteren worden ook extra bomen geruimd. De wisenten staan bovendien zelf bekend als grazers die behalve grassen, planten (al dan niet van de rode lijst) en struiken ook veel hout op de menukaart hebben staan. Ze snoeien jong uitschot en schillen en schuren de oudere bomen. Daarbij dragen ze als grazers ook nog eens bij aan de regionale methaan-emissie, waarvan het negatief effect als broeikasgas zo'n dertig keer zwaarder aantikt dan CO2.
pleidooi voor andere procesnatuur	De Maashorstburgers hebben, in het voetspoor van een aantal landelijke deskundigen, gepleit voor een andere vorm van procesnatuur: Laat de natuur zijn gang gaan. Laat groeien wat groeit. Laat de Maashorst niet verworden tot een safaripark waar kunstmatig dieren in 'n reservaat-situatie gehouden worden. Als er om landschappelijke reden kaprijpe bomen geruimd moeten worden, gebruik dat hout dan als duurzaam streekproduct om de opgeslagen CO2 te behouden. En plant geselecteerd nieuw groen aan dat functioneel bijdraagt aan de oplossing van ons klimaatprobleem.
Rutte III	In het regeerakkoord van Rutte III staat expliciet dat het onze plicht is er alles aan te doen om de doelstellingen van het klimaatakkoord van Parijs te halen. Bovenop de Europese toezeggingen om broeikasgassen te verminderen tot 40 procent in 2030 ten opzichte van 1990 gaan we extra maatregelen voorbereiden om te komen tot een reductie van 49 procent in 2030. Daartoe zal een nationaal klimaat- en energieakkoord gesloten worden dat de sectoren de zekerheid geeft aan welke doelstellingen voldaan moet worden op de langere termijn. Het belang van dit klimaatbeleid wordt onderstreept door een aparte minister met de uitvoering hiervan te belasten. Vooruitlopend hierop zijn met name slimmer landgebruik, vermindering van methaan-uitstoot en opslag van CO2 al benoemd in dit regeerakkoord.
geldt ook voor natuur	Het klimaatprobleem gaat nu ook het natuurbeleid aan. Aan het eind van de regeerperiode Rutte II (9 oktober 2017) werd de Tweede kamer geïnformeerd dat in de uitwerking van de energie-agenda in het kader van het Klimaatakkoord één transitiepad is toegevoegd: voedsel & natuur (met name landbouw en landgebruik). Hierbij wordt verwezen naar het rapport van het Planbureau voor de Leefomgeving: <i>Verkenning van klimaatdoelen, Van lange termijn beelden naar korte termijn acties</i> , (okt. 2017).
rapport PBL	In dit rapport wordt in de paragraaf rond de functionaliteit van voedsel en natuur aangegeven dat niet wordt ingegrepen op de voedselketens, maar wel op ondersteunende acties zoals o.a. uitwerking plannen voor omzetting van landbouwgrond in bossen. In het rapport wordt aan de orde gesteld dat er bij de

berekeningen tot nu toe nog geen rekening werd gehouden met de emissies en vastlegging van CO₂ door bodem en bossen. Daarvoor zijn nu wél aparte analyses uitgevoerd, die zelfs positieve cijfers opleveren.

opties	Belangrijke opties die op dit terrein genoemd worden in dit rapport zijn o.a. - productiever bosbeheer, - geen ontbossing ten behoeve van bijvoorbeeld andere natuurdoelen of landbouw, en - de omzetting van landbouwgrond en natuurterreinen (anders dan bos) in bosareaal. Bij het paragraafje biomassa wordt aangegeven dat "duurzaam gebruik van inlands hout een bijdrage kan leveren aan de vorming van een koolstofvoorraad in het maatschappelijk systeem."
advies transities	Bij de ontwikkelingen gericht op de korte termijn worden in het rapport bij de transitiepaden de volgende acties geformuleerd: - Productief bosbeheer, geen ontbossing, meer reservaten en aanplant van nieuwe bossen op landbouwgrond en natuurterreinen (anders dan bos), kan op termijn leiden tot een grotere voorraad en een grotere opname van CO₂ in bossen. Met als neveneffect van nieuw bos ook een afname van de landbouwemissies. Het meer dan voorheen toepassen van hout in woningen en in grond-, water en wegenbouw biedt mogelijkheden voor duurzame vastlegging en vermeden emissie door vervanging van staal en beton.
emissie- compensatie	Bij het onderdeel emissie-reductie wordt gemeld dat met beheersmaatregelen op landbouwgronden en in natuurgebieden en bij groenvoorzieningen door het vasthouden en vastleggen van koolstof al voor 2030 een deel van de beoogde emissiereductie kan worden gerealiseerd. Er is in de huidige situatie sprake van een netto opname van CO₂ in de Nederlandse bossen (van 2,7 Mton per jaar) maar deze opname neemt geleidelijk af en zou in 2030 al een 0,5 Mton lager kunnen zijn. Met aanvullende beheersmaatregelen w.o. productiever bosbeheer, bosreservaten en minder ontbossing zou dit kunnen worden gecompenseerd.
tegengaan ontbossing	De recente studie van Wageningse onderzoeker Eric Arets naar de afname van het Nederlandse bosareaal, óók in natuurgebieden, tussen 2013 en 2017 onderstreept deze conclusie: <i>"Ons onderzoek laat zien dat ontbossing ook een factor is om vanuit klimaatperspectief rekening mee te houden en dat ontbossing niet iets is dat alleen in tropische landen plaatsvindt. Vanuit het perspectief van het klimaatakkoord zijn bijvoorbeeld de doelstellingen voor aanplant van bos zoals die zijn geformuleerd in het Actieplan Bos en Hout onmisbaar. Maar ook het tegengaan van ontbossing zou een belangrijke plaats in moeten nemen in het beleid."</i>
pleidooi	Gezien de maatschappelijke noodzaak om effectieve curatieve en preventieve maatregelen te treffen op het gebied van het klimaat, pleiten wij ervoor de koers van het Maashorstbeleid op korte termijn te heroverwegen en zo spoedig mogelijk (deze keer écht) onafhankelijk advies te vragen over bij dit gebied passende maatregelen die goed scoren op de klimaat-doelstellingen en tegelijk bijdragen aan herstel van de balans tussen natuur en recreatie in de Maashorst.

De Maashorstburgers

Bijlage 4: Document “Naar een meer toegankelijke Maashorst 2019” (september 2019)

Naar een meer toegankelijke Maashorst, september 2019

Inleiding

Het natuurgebied de Maashorst ligt centraal in Noordoost Brabant binnen vier gemeenten: Bernheze, Oss, Landerd en Uden. In de Maashorst is de afgelopen jaren veel energie en geld gestoken om er een prachtig natuurgebied (rust) van te maken met een omvangrijke schil (drukte). Om de stem van de gebruikers een plek te geven bij het realiseren van projecten en het ontwikkelen van nieuw beleid, zoals de Recreatievisie, is sinds enkele jaren een Gebruikersraad met een vertegenwoordiging in de Raad van Advies. Momenteel wordt er gewerkt aan een nieuwe governance waarbij Gebruikersraad en Raad van advies worden samengevoegd tot één Adviesraad.

In de Gebruikersraad is de groep van Mensen met een beperking of handicap (MMBoH) met twee personen vertegenwoordigd. De belangen van deze groep krijgen te weinig aandacht bij de diverse ontwikkelingen, zoals de recreatievisie en de uitwerking van concrete plannen. Eerste stappen zijn gezet maar in veel situaties wordt niet of te laat overlegd over programma van eisen ed.

Vanuit de Kerngroep Mensen met een Lichamelijke Beperking (KMLB, onderdeel van de Adviesraad Sociaal Domein Landerd) en de Adviesraad Sociaal Domein Uden (voorheen Drempels Weg Uden (DWU)) komt het initiatief voor deze notitie.

Ons gezamenlijke doel is een Maashorst die zo goed mogelijk toegankelijk is voor een breed mogelijke groep mensen met een beperking of handicap. Dit willen wij bereiken met een aanzet voor een programma van eisen voor deze doelgroep, van jong tot oud.

Wij streven naar een ‘levend’ document waar nieuwe ontwikkelingen, ervaringen, best practices ed. aan kunnen worden toegevoegd.

Deze notitie gaat achtereenvolgens in op:

- het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap
- projectvoorstel Maashorstteam voor mensen met een beperking of handicap
- notitie Kerngroep mensen met een lichamelijke beperking uit Landerd
- Rapport ‘Samen op pad’ van het Kenniscentrum Groen en Handicap
- Programma van eisen voor een toegankelijke Maashorst
 - te verwachten hulpmiddelen
 - voorzieningen
- Hoe verder?

1. VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap (2006)

Anno 2019 is het bij alle beleidsontwikkeling en uitvoering van belang om ‘inclusief’ te denken als het gaat om de belangen van mensen met een beperking of handicap.

Het in 2016 geratificeerde VN-verdrag en de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte, gaan hier van uit. Het VN-verdrag (uit 2006) bestaat uit 50 artikelen waarin wordt uitgelegd wat er moet gebeuren om het VN-verdrag waar te maken in Nederland. Deze artikelen gaan over verschillende thema's zoals de toegankelijkheid van gebouwen en openbaar vervoer, het recht op de juiste zorg en behandeling en het recht om zelf je school te kiezen. Maar er zijn ook artikelen over cultuur, sport en vrije tijd, wonen, en werk en inkomen.

Het gaat om een brede gemeënteerde doelgroep, waarvan de belangen ook in de Maashorst spelen als het gaat om de recreatieve mogelijkheden.

De doelgroep wil niet in een hokje worden geplaatst. Men wil zelfstandig kiezen, ervaren, uitdagingen aangaan en grenzen verkennen in het gebied.

2. Projectvoorstel Maashorstteam/MMBoH, mei 2018

In overleg met het Maashorst team (H. Berns) is in mei 2018 al een aanzet gemaakt voor een projectvoorstel voor de doelgroep MMBoH. Dit voorstel is nog niet in de Gebruikersraad besproken.

Algemeen:

Er wordt in de voorbereiding van plannen geen rekening gehouden met de mindervaliden op het gebied van toegankelijkheid, bereikbaarheid en educatie op locatie voor zowel jeugd als ouderen en aanvullende voorzieningen die daarvoor nodig zijn. Het gaat om aangepaste vervoermiddelen, de bereikbaarheid van belangrijke excursieplekken, beloopbare routes voor kinderen met een rolstoel of beperking, ed. En de toegankelijkheid van speelvoorzieningen is een aandachtspunt, zoals de 'das' bij Herperduin, het Belevingsbos (kabouterpad). Ten slotte moet het onderhoud van de recreatieve voorzieningen onder de aandacht blijven en integraal opgepakt worden.

Uitgangspunt:

Tref maatregelen voor mensen met een beperking of handicap bij alle informatie- en startpunten en bij speellocaties voor kinderen en maak het beleefbaar en toegankelijk voor alle leeftijdsgroepen. Denk daarbij ook aan schoolexcursies waarbij uit moet worden gegaan van inclusief onderwijs!

In de notitie wordt verder een eerste opsomming gegeven van een programma van eisen en wensen en knelpunten vanuit MMBoH.

3. Notitie KMLB, september 2018

Door KMLB is in september ook een notitie gemaakt over de Maashorst.

Doelstelling: de Maashorst is toegankelijk voor iedereen. Hiertoe behoren ook de mensen met een beperking of handicap zodat zij evenals ieder ander van de stilte en de natuur kunnen genieten.

Het begrip toegankelijkheid krijgt tegenwoordig een brede invulling: het gaat er niet alleen om of iemand toegang heeft tot een gebouw of natuurterrein, maar ook of het te bereiken is en of het gebruikt kan worden.

Het gaat, kortweg, om Bereikbaarheid, Toegankelijkheid en Bruikbaarheid (BTB).

Daarnaast groeit het besef dat de informatie (i) over de bruikbaarheid van voorzieningen bepalend is voor het gebruik van die voorzieningen. Als een rolstoelgebruiker niet weet dat er een rolstoeltoegankelijk toilet aanwezig is, dan is er een grote kans dat deze niet voor een bezoek aan dit gebied kiest.

Definitie uit: 'Samen op pad'. Wenkenblad met wensen en technische eisen voor een optimale inrichting van natuur- en recreatiegebieden in Nederland voor mensen met een functiebeperking.

https://www.natuurzonderdrempels.nl/images/documenten/samen_op_pad_totaal.pdf BTB & i

Inclusief denken Inclusief denken houdt in dat bij het vaststellen van beleid en het maken van plannen van meet af aan rekening wordt gehouden met alle mogelijke gebruikers, waaronder mensen met fysieke beperkingen. Dit leidt tot voor iedereen bruikbare voorzieningen, met andere woorden 'Design for all'.

Bij de Beleidsformulering van de Rolstoelpaden gebaseerd op inclusie denken, is de KMLB (Kerngroep Mensen met een Lichamelijke Beperking) niet betrokken. Slechts één

Naar een meer toegankelijke Maashorst, september 2019

rolstoelroute is in de Maashorst aangelegd en bewegwijzerd (Slabroek). Er zijn onvoldoende rolstoelpaden/routes aanwezig terwijl de vraag ernaar groot is.

De motie 'Doorgaande fietspaden in de Maashorst' werd door de gemeenteraad van Landerd op 28 september 2017 aangenomen. Het draagvlak voor geasfalteerde fietspaden is aanwezig.

Deze doorgaande paden zijn, indien ze aangelegd worden zoals de nieuwe geasfalteerde fietspaden in de Maashorst, voor sommige categorieën gehandicapten geschikt als rolstoelpad.

In de notitie wordt verder uitgebreid ingegaan op de pilots en initiatieven die de KMLB heeft opgezet. Bij de verdere uitwerking van deze notitie is dit materiaal verwerkt en samengevoegd.

4. Rapport 'Samen op pad' van het Kenniscentrum Groen en Handicap

Het landelijk opererende Kenniscentrum Groen en Handicap heeft een praktisch handboek samengesteld: 'SAMEN OP PAD'

'Samen op pad' bevat een schat aan informatie over het aanbrengen van voorzieningen die de bereikbaarheid, toegankelijkheid, bruikbaarheid en informatievoorziening van natuurgebieden verbeteren.

In februari 2017 is een volledig herziene en geactualiseerde versie van het handboek verschenen.

[U kunt het volledige handboek hier gratis downloaden \(pdf-bestand\).](#)

Door in de inhoudsopgave op de paginanummers te klikken, springt u direct naar de gewenste bladzijde.

Door onderaan elke pagina te klikken op 'Terug naar de inhoud' springt u weer terug naar de inhoudsopgave.

In de 2017-versie zijn ook verwijzingen opgenomen naar de website www.goedevoorbeelden.nu. Op deze website staan allerlei afbeeldingen met goede (en iets minder goede) voorbeelden van toegankelijke voorzieningen in natuur- en recreatiegebieden voor mensen met een beperking.

Overleg Groen en Handicap met Staatsbosbeheer
(nieuwsbrief Groen & Handicap februari 2019)

Na een constructief overleg van Groen & Handicap met Staatsbosbeheer zijn de volgende afspraken gemaakt:

1. Staatsbosbeheer gaat bij grootschalig onderhoud of aanleg van natuurgebieden van het begin af aan rekening houden met wensen van mensen met een lichamelijke beperking.

2. Het Handboek Recreatie van Staatsbosbeheer wordt afgestemd op het handboek "Samen op Pad" van Groen & Handicap.
3. Nieuwsbrieven van Groen & Handicap komen via interne communicatie beschikbaar voor alle medewerkers van Staatsbosbeheer.
4. Bij de bestaande samenwerking met Natuurmonumenten en Provinciale Landschappen wordt nagestreefd om de informatie (bebording) nabij parkeerplaatsen, bezoekerscentra, paden (enz.), met name die bedoeld zijn voor mensen met een lichamelijk beperking, op elkaar af te stemmen.

De vertegenwoordigers van de groep MMBoH hebben het Maashorst team recent op deze afspraken attent gemaakt met het verzoek dit ook te delen met de vier gemeenten.

5. Programma van eisen voor een toegankelijke Maashorst

Uit alle beschikbare informatie willen we in onderdeel een eerste opzet van een programma van eisen presenteren op het gebied van toegankelijkheid voor de doelgroep MMBoH. Het programma van eisen gaat in op de te verwachten hulpmiddelen, de verschillende soorten voorzieningen in de Maashorst en overige voorzieningen.

Te verwachten hulpmiddelen

1. Rollator

Veel ouderen, maar soms ook jongeren en gehandicapten, maken gebruik van een rollator. Drempelvrij en voldoende ruim ontwerpen is een vereiste. Verder moeten de routes waar rollator-gebruikers te verwachten zijn obstakelvrij, vlak, hard en stabiel zijn.

2. Rolstoel al dan niet gemotoriseerd

Er is een grote verscheidenheid aan rolstoelen voor jong tot oud. Afhankelijk van de handicap kan de persoon zichzelf voortbewegen, wordt deze geduwd of is de rolstoel gemotoriseerd. Rolstoelen hebben meestal smalle banden waardoor de routes obstakelvrij, vlak, hard en stabiel moeten zijn. De voorwielletjes kunnen klein zijn of wat groter. Rolstoelers kunnen geen gebruik maken van wildroosters zonder extra voorzieningen. Tussen rolstoelgebruikers bestaan grote verschillen in fysieke mogelijkheden om de rolstoel zelfstandig voort te bewegen. Een persoon met een dwarslaesie kan bij voorbeeld veel kracht en daardoor ook snelheid uit zijn armen halen bij het singelen. Een persoon met bij voorbeeld een niet aangeboren hersenafwijking, kan zich dikwijls maar beperkt voortbewegen en wordt dan ook dikwijls geduwd. Dit betekent ook dat verschillende categorieën gehandicapten ook een andere actieradius hebben bij hun bezoek aan de Maashorst.

3. Scootmobiel

De Scootmobiel heeft een enorme opmars gemaakt. Dat betekent dan ook dat je deze steeds meer in de Maashorst tegen komt. Qua snelheid kan de Scootmobiel mee met de fiets zolang deze maar niet te snel gaat. Daarnaast is de scootmobiel ook op wandelpaden en -routes te verwachten. Afhankelijk van de handicap vormen wildroosters een belemmering zijn i.v.m. schokken en trillingen. Routes moeten vlak en stabiel zijn. Een scootmobiel is tot ca. 65 cm breed. De snelheid is dikwijls afgesteld bij een verstrekking vanuit de WMO. 'Eigen' scootmobielen kunnen echter tot 25 km/u rijden. Een rolstoelscooter is overigens ca 1.00 m. breed en een brommobiel tot 1.10 m.

De wettelijke eisen voor een scootmobiel (Gehandicaptenvoertuigen met motor) zijn overigens: niet breder dan 1,10 meter, niet langer dan 3,30 meter en niet hoger dan 2,00 meter. De snelheid mag binnen de bebouwde kom max. 30 km en buiten de bebouwde kom max. 40 km zijn.

4. (aankoppelbare) Handbike

De (aankoppelbare) handbike is een ideale oplossing voor gehandicapten die de fietspaden in de Maashorst willen gebruiken. Handbikes zijn er zowel handbewogen als gemotoriseerd. De breedte van de handbikes wordt feitelijk bepaald door de breedte van de rolstoel. Afhankelijk van de handicap vormen wildroosters een belemmering i.v.m. schokken en trillingen, of de hulpmiddelen komen vast te zitten. Routes moeten vlak en stabiel zijn.

5. Duo- en driewiel fietsen

Steeds meer mensen met een beperking of handicap kunnen ook wat grotere afstanden afleggen met een duo-fiets, een ouder-kindfiets of een driewieler. De rolstoelplateau fiets hoort ook tot deze categorie. Bij een duo-fiets en een ouder-kindfiets rijdt een mantelzorger de fiets. Driewiel fietsen zijn een uitkomst voor een grote groep die het evenwicht niet kan houden op een gewone fiets. Om de actieradius te vergroten zijn ook deze fietsen meestal elektrisch ondersteund.

6. Voorzieningen voor blinden en slechtzienden

Een bijzondere groep recreanten zijn ook de blinden en slechtziend. Als het gezichtsvermogen te beperkt is, kan deze groep met een mantelzorger bv. gaan duo-fietsen. Maar blinden- en slechtzienden willen de Maashorst ook te voet verkennen en ervaren. Hierbij zal normaal gesproken een begeleider mee het gebied in gaan. Voorzieningen, zoals informatie, toegangen en hekwerken moeten echter zo veel mogelijk zelfstandig gebruikt kunnen worden en beschikbaar zijn. Ook hier geldt: zelfstandigheid en hulp als het niet anders kan. Aanduidingen, geleidevoorzieningen en digitale hulpmiddelen kunnen uitkomst bieden.

Voorzieningen

1. (Natuur)Poorten

De Maashorst heeft (en krijgt nog) een aantal 'poorten'. Op dit moment zijn het Bezoekerscentrum De Maashorst (Nistelrode/Uden), het Bomenpark (arboretum) in Heesch, de Kriekeput (Herpen/Oss) al gerealiseerd. De Heische Tip (Zeeland) is niet jaarrond geopend en nog niet goed voorzien. Nog te ontwikkelen zijn de poort bij de Bosrand (Uden) en de natuurpoort bij de Palmstraat (Schaijk).

De (natuur)poorten liggen veelal aan de rand van de Maashorst en bieden de mogelijkheid om de auto te parkeren en zijn een goede uitvalsbasis om de Maashorst verder met de fiets of te voet in te gaan. Er zijn horecavoorzieningen en er wordt informatie en/of educatie aangeboden. De poorten moeten geheel toegankelijk en drempelvrij zijn met aangepaste toilet- en verzorgingsmogelijkheid. Bouw Advies Toegankelijkheid (BAT) uit Utrecht heeft een aantal brochures die wij als leidraad gebruiken/adviseren bij het ontwikkelen en aanpassen van voorzieningen, horeca, buitenruimtes, ed.

Alle poorten moeten worden opgenomen in de 'Hoge nood app' (toilet applicatie)

Informatievoorziening:

Belangrijk is de informatievoorziening over de mogelijkheden voor de groep MMBoH:

- Een duidelijke overzichtskaart met toegankelijke verharde routes is noodzakelijk.

Naar een meer toegankelijke Maashorst, september 2018

- De routes zijn afwisselend met een beschrijving van natuur en cultuur aspecten.
- De routes moeten doorgaand zijn zodat voorkomen wordt dat mensen met een speciale voorziening delen van de route moeten teruglopen.
- Routes moeten duidelijk zijn aangegeven en zo mogelijk van een herkenbare naam worden voorzien.
- Routebeschrijvingen moeten ook toegankelijk zijn voor blinden en slechtzienden.

Educatie/excursies:

- Groepsactiviteiten. In schoolverband, met verjaardagen, ed. worden lespakketten en speurtocht-opdrachten gebruikt om de jeugd op een andere en speciale manier kennis te laten maken met de Maashorst. De routes die hierbij worden gebruikt of het struinen door het begrazingsgebied vormen daarbij een beperking voor de groep MMBoH bv. bij beperkte validiteit of slechtziendheid. Nagegaan moet worden op welke wijze de toegankelijkheid van educatie/excursies kan worden vergroot en verbreed. Voor blinden en slechtzienden materiaal ontwikkelen in braille, gesproken vorm, GPS trackers, ed.

Overigens komen er steeds meer app's beschikbaar met routebeschrijvingen ed. Ook hier geldt dat ook info moet worden gegeven over b.v. de toegankelijkheid voor rolstoelers. Kinderen of volwassenen bv. meenemen in een Becasine of gemotoriseerde Wombat maken het voor de hele groep uitdagend.

Becasine

E-jutter Wombat (met motor)

2. Rolstoelroutes en -paden

Voor de groep MMBoH is het wenselijk dat er bij iedere poort een rolstoelroute beschikbaar is die voldoende landschappelijke afwisseling biedt en daarbij het medegebruik door bv. fietsers/mountainbikers zo veel mogelijk wordt ontmoedigd en niet toegankelijk is voor paarden. Doel is het bieden van enkele routes waarbij mensen met een beperking of handicap echt ongestoord (al dan niet met hun begeleider, gezin) en veilig kunnen genieten van wat de Maashorst te bieden heeft. Deze routes vragen ook om een bewegwijzering en mogelijk een natuurbeschrijving.

De paden moeten 2.00 m. breed zijn en bermen naast paden moeten goed zijn aangevuld en direct aansluiten bij het pad. I.v.m. de ingroei moet de breedte in de bossen 2.40 m. zijn. De verharding van de paden wordt verderop apart behandeld.

- Begrazingsgebied:

Gezien recente problemen met de grote grazers lijkt het niet verantwoord om rolstoelers routegericht in een begrazingsgebied binnen te laten. Een rolstoeler al dan niet met begeleider is kwetsbaar. De rolstoelroute vanuit het bezoekerscentrum Slabroek loopt op dit moment door het begrazingsgebied. Dit moet worden heroverwogen! Het gedeelte tussen de huidige wildroosters en klaphekken is op dit moment overigens het meest rustige deel

van deze rolstoelroute, omdat het verder geen onderdeel is van een andere route. Om het gebruik door fietsers etc. bij rolstoelpaden verder te ontmoedigen worden rolstoelsluizen of fietssluisen voorgesteld.

3. Toegankelijke routes

Er is behoefte aan langere toegankelijke routes voor gecombineerd gebruik van wandelaars, sommige rolstoelers en scootmobielers in een combinatie van fietspaden en of landbouwwegen (zoals het Bernhovenpad). Deze routes zijn vooral door de week in de daluren aantrekkelijk om bv. met begeleiders te volgen. Binnen de KMLB zijn hier ook al verschillende initiatieven voor genomen. Deze routes vragen ook om een bewegwijzering en een natuurbeschrijving.

Als deze routes door een begrazingsgebied lopen moeten goed toegankelijke klaphekken worden toegepast om de route binnen te gaan of te verlaten (zie verderop).

De paden moeten minimaal 2.00 m. breed (2.40 m. in de bossen) zijn om passeerbewegingen goed mogelijk te maken. Nadeel bij dit soort routes is dat je meestal niet lang rustig naast elkaar kunt lopen.

Ook hier geldt dat de berm naast de paden goed moeten zijn aangevuld en direct aansluiten bij het pad.

4. Fietspaden

In de schil en door het hart van de Maashorst lopen diverse fietspaden en routes. De meeste paden worden intensief gebruikt. Als mensen gebruik maken van hulpmiddelen zoals boven beschreven, leidt dit nogal eens tot wederzijdse irritatie. Verschillen in snelheid, benodigde ruimte en onbegrip zijn daarbij de belangrijkste factoren.

Voldoende brede paden, minimaal 2.00 m, (2.40 m. in de bossen) en meer uitwijk/rustplekken kunnen hier een oplossing bieden. Daarnaast zijn vooral gedragsregels voor alle gebruikers van belang: recreëren doe je samen!

Voor de passage bij wildroosters zijn speciale voorzieningen nodig.

Om motorvoertuigen te weren zijn op een aantal plaatsen fietspaaltjes noodzakelijk.

Hiervoor zijn eenduidige herkenbare oplossingen noodzakelijk om ongevallen te voorkomen.

5. Belevingsbos

Het Dokus de Das pad (Schaijk) en het Kabouterbos (Uden) zijn voorbeelden van een belevingsbos. Het zijn beide bosgebiedjes met spel- en beleefmomenten voor kinderen. Beide paden zijn niet rolstoeltoegankelijk en kunnen ook voor kinder- en wandelwagens de nodige problemen opleveren. Voor jonge en oudere rolstoelers zijn de gebiedjes niet toegankelijk. Voor speelvoorzieningen geldt in zijn algemeenheid dat 75% bereikbaar zou moeten zijn en 50% bespeelbaar (uitgangspunt Speeltuinbende). Over het onlangs gerenoveerde Belevingsbos in Uden is door DWU (nu ASD) een kritische rapportage opgesteld: niet toegankelijk.

6. Speelbos en speelvoorzieningen

Op verschillende plekken zijn aan de rand van Maashorst speelvoorzieningen gerealiseerd, zoals de Das bij Herperduin en voorzieningen bij Uden en Zeeland (schoolbosje). De paden in Padvast zijn berijdbaar als ze niet mechanisch zijn beschadigd. De speelvoorzieningen zijn over het algemeen niet bereikbaar en zeer beperkt bespeelbaar voor kinderen met een

beperking of handicap. De duinpan bij de Das is helemaal niet (zelfstandig) bereikbaar en bespeelbaar!

Net zoals bij een beleavingsbos geldt, dat kinderen met een beperking of handicap zo veel mogelijk zelfstandig met gezinnen, vriendjes/vriendinnetjes moeten kunnen spelen (bereikbaar en bespeelbaar). Voor begeleiders geldt ook hier weer dat indien beperkt of gehandicapt men toch de mogelijkheid wil hebben om erbij betrokken te kunnen zijn.

7. Beweegebos

De trimbaan in Uden is nog niet lang geleden omgevormd tot beweegbos. DWU (nu ASD) had hier graag over willen adviseren. Hier kan een uitdaging liggen voor meer avontuurlijk en sportief ingestelde mensen met een beperking of handicap. Bij toekomstige initiatieven is dit in overleg met de doelgroep en b.v. fysiotherapeuten/behandelaars een kans.

8. Honden uitlaatterreinen

De groep MMBoH is dikwijls ook hondenliefhebber of hebben een hulphond. De locaties voor de honden uitlaatterreinen zijn in voorbereiding. Vanuit de doelgroep is er per locatie behoefte aan een Algemene Gehandicapten Parkeerplaats (AGP) in gesloten verharding en vanaf deze AGP een toegankelijke route naar de entree van de honden uitlaatplek.

9. Subsidies en fondsen

Bij alle ideeën en plannen is het belangrijk om na te gaan op welke manier subsidies en fondsen kunnen worden aangesproken, waardoor investeringen gericht op (extra) voorzieningen voor mensen met een beperking of handicap meer kans krijgen om doelen te realiseren. Een voorbeeld hiervan was destijds de 'ommetjes subsidie' (2015) van de provincie Noord-Brabant.

Overige voorzieningen

1. Verharding van paden

Voorafgaand aan de aanleg van nieuwe paden in de Maashorst op Udens grondgebied is DWU (nu ASD) gevraagd om te adviseren over het toepassen van Padvast. Hiervoor is een voorbeeld op locatie bezocht dat in de nabijheid van sportvelden al zo'n half jaar in gebruik was. De bevindingen daar waren zeer positief qua berijdbaarheid, de ingroei van gras en het natuurlijke beeld. Voordeel van Padvast dat het minder wortelopdruk veroorzaakt en dat het geen warmte vasthoudt, zodat grote grazers er niet op gaan liggen. Wel is meteen de vraag gesteld hoe het materiaal zich qua onderhoud en schoonhouden gedraagt en wat dit ook financieel betekent voor de Maashorst. De ervaring leert nu dat er veel mechanische beschadigingen optreden door andere gebruikers en de grote grazers. Op de paden liggen zeer regelmatig uitwerpselen en het gras groeit fors in. De tijd die nodig is om Padvast te stabiliseren valt in droge periodes tegen, zodat nieuwe paden weinig egaal blijven en geen vaste structuur krijgen.

De ervaringen van mensen met een beperking of handicap met Padvast zijn zeer divers. Zo wordt ook het geluid van de rolstoelen op Padvast soms als hinderlijk ervaren omdat het vogelgeluid verstoord wordt.

Het totale beeld is negatief en de vraag is hoe verder met Padvast.

Daar waar auto's en landbouwverkeer zijn toegestaan wordt het geheel kapot gereden en is het na regen niet toegankelijk.

In overleg met de gemeente Landerd hebben KMLB en DWU ook op verschillende locaties naar een alternatief gekeken: Terrastab. De variant met een fijne strooilaag is daarbij het beste uit de bus gekomen. Het is naar onze mening bij rolstoelroutes en paden (2) een goed alternatief als er niet voor asfalt wordt gekozen. Er worden in den lande meerdere soorten materiaal toegepast als alternatief voor asfalt. Nader overleg met de groep MMBoH is noodzakelijk.

De Van Tienhoven-wandelpad helemaal klaar (Groen & Handicap, april 2019)

Met gelden van de National Postcode Loterij kon de Van Tienhoven wandelpad op de Kampina bij Bortel volledig worden gerestaureerd. De paden zijn onderhanden genomen met een lemen topklaar, waardoor deze route nu volledig geschikt is voor mensen in een rolstoel. De paden zijn geëffend en er zijn bij enkele vennen mooie uitzicht- en rustpunten aangebracht. Deze week kwam een filmploeg van het programma Koffietijd opnamen maken in het kader van het project "Natuur toegankelijk voor iedereen" waarin de restauratie van dit wandelpad op een adequate manier in beeld is gebracht.

2. Fietspaaltjes

In de Gebruikersraad zijn op 13 februari 2019 weer de 'beruchte' paaltjes op de fietspaden ter sprake gekomen. Ruim een jaar geleden is hier al met de gebiedsbeheerders over gesproken en er is afgesproken om in overleg tot een uniforme aanpak in de Maashorst te komen. Het gaat om een goede veilige toegankelijkheid voor driewiel fietsen, handbikes, scootmobiel en natuurlijk de fietsers (e-bikes, gezinnen, groepen).

Een herkenbare Maashorst oplossing in combinatie met hout o.i.d. is misschien wel aantrekkelijk, maar vanuit verkeersveiligheidsoverwegingen en uniformiteit is dit niet aan te raden.

De CROW heeft hier ook materiaal over en door deze organisatie zijn ook evaluaties mbt. verkeersveiligheid uitgevoerd.

Wij concluderen dat de beste oplossing is om aan weerszijden van het pad rood-witte paaltjes te plaatsen op een afstand van minimaal 1.60 uit elkaar. Bij een breed fietspad zoals het Slingepad een middenpaal toepassen met duidelijke markering. De verharding ter plaatse verbreden. Op 18 juni heeft hierover overleg plaatsgevonden met het Maashorstteam.

Afstand 1.60 m tussen paaltjes

Afstand ook 1.60 m tussen paaltjes, ter plaatse verbreed en graskeien toegevoegd (verkleind ook val-kans)

3. Wildroosters

Als fietspaden door begrazingsgebied lopen moeten er speciale voorzieningen worden getroffen voor de hulpmiddelen die de groep MMBoH gebruiken omdat wildroosters door

Naar een meer toegankelijke Maashorst, september 2019

de grote maaswijdte ernstige hinder en pijnklachten kunnen veroorzaken. De huidige klaphekken zijn niet praktisch en zelfstandig te gebruiken door bv mensen in een rolstoel, scootmobiel of handbike. Daarnaast is de verharding ontoereikend en van slechte kwaliteit. In overleg met de KMLB is op dit moment in het Zeelandse deel van de Maashorst een proefopstelling gemaakt met een hydraulische poort bij de Weversweg en de Udense Dreef.

4. Parkeervoorzieningen

Bij de diverse parkeerterreinen moeten voldoende AGP's worden aangelegd in een gesloten verharding en de juiste maatvoering van 3.50 x 5.00 m. De loopafstand tot de entree van een activiteit mag maximaal 50 m. bedraagt. Het lijkt ons logisch deze norm ook in de Maashorst te hanteren.

5. Laadpalen

Voor de elektrische ondersteuning van driewielfietsen, scootmobiel enz. zijn steeds meer laadpalen nodig. Bij de 'poorten' moet voldoende oplaadcapaciteit zijn met meerdere aansluitingen per locatie.

6. Banken en picknickvoorzieningen

Het Kenniscentrum Groen & Handicap heeft een uitgebreid wenkenblad uitgebracht: Samen op pad. Hierin staan allerlei praktische adviezen waarnaar wij ook voor dit onderdeel nogmaals willen verwijzen. Bij banken en picknickvoorzieningen is een vlakke en stabiele verharding onder, naast en naar de voorzieningen van belang (bereikbaarheid en bruikbaarheid). Naast de bank is een opstelplaats voor een rolstoel belangrijk zodat de gehandicapte gelijkwaardig en op dezelfde ooghoogte naast anderen kan zitten. Goede en stevige armsteunen zorgen dat mensen gemakkelijk kunnen opstaan. Bij een picknick voorziening moet rekening worden gehouden met rolstoelplaatsen aan de tafel (met vrije ruimte voor beensteunen), bv. bij het Slingerpad. Een zo vlak mogelijke aansluiting op het aanliggende fiets- of wandelpad is een vereiste.

7. Uitkijkhut/toren/bomenpad

Op belangrijke en interessante punten kunnen uitkijkhutten of zelfs een uitkijktoren worden gerealiseerd. De huidige voorzieningen zijn niet toegankelijk voor mensen met een beperking en/of handicap. Goede voorbeelden voor uitkijkhutten zijn uitgewerkt in 'Samen op pad'. Een toren vraagt uiteraard om een liftvoorziening of bij een beperkte hoogte om

een flauwe helling. De uitkijktoren bij Herperduin kan er dan wel geweldig uitzien; hij is helemaal niet toegankelijk en daarmee een gemiste kans. Ook zijn er mooie voorbeelden van toegankelijke bomenpaden (bv. in de harz in Duitsland). Dit soort projecten vraagt wel om (Europese) subsidies maar zijn een geweldig (educatieve) toevoeging in de natuurbeleving.

Hoe verder?

Een eerste stap is het bespreken van dit concept in de Gebruikersraad.

De groep MMBoH wil met deze notitie duidelijk maken op welke wijze de toegankelijkheid van de Maashorst verder kan worden verbeterd met het gedachtengoed van het VN-verdrag en inclusief denken als uitgangspunt. Door overleg en afstemming met de verschillende gebruikers, de uitvoeringsorganisatie en het bestuur moet het begrip en de noodzaak groeien om tot een meer inclusieve Maashorst te komen. De Maashorst kan zich hierin landelijk profileren!

Uit het programma van eisen moet uitvoeringsprogramma voor de doelgroep worden opgezet. De validiteit van ons programma kan ook extern worden getoetst en verbeterd door een visitatie door bv. het Kenniscentrum Groen en Handicap of de visitatiecommissie van Natuurmonumenten. Op korte termijn gaat de gemeente Landerd al in overleg met de Stichting Ongehinderd.

Programma

De opzet van een programma is sterk afhankelijk van financiële middelen en het uitgangspunt om werk met werk te maken. De afgelopen periode is veel in de Maashorst geïnvesteerd maar de Maashorst is ook gezien deze notitie nooit af.

Ons voorstel is om als start van het verbeteren van de toegankelijkheid voor de doelgroep gedurende een periode van 4 jaar, jaarlijks € 15.000,- investeringsruimte te reserveren om in overleg met de doelgroep en in afstemming met andere gebruikersgroepen in te zetten in specifieke veilige rolstoelroutes en paden (2) en toegankelijke paden (3).

Daarnaast moet bij de (door)ontwikkeling van de 'poorten' en voorzieningen de toegankelijkheid structureel in de planopzet worden opgenomen. De noodzakelijke voorzieningen zijn dus inclusief. Ook hier is tijdig overleg en afstemming met de doelgroep uitgangspunt.

Communicatie

Tot slot is communicatie belangrijk: op de diverse locaties, langs routes, route-aanduidingen, enz. In deze notitie is er al op verschillende manieren op gewezen.

Belangrijk is echter ook de communicatie bij veranderingen. Bij nieuwe aanleg en verbeteringen is het van groot belang dat de doelgroep via verschillende media en in alle betrokken gemeenten wordt geïnformeerd dat de Maashorst weer wat toegankelijker is geworden! Wat er vanuit Oss, Bernheze, Landerd of Uden in de Maashorst wordt geïnvesteerd, is een nieuwe recreatieve kans voor de doelgroep uit alle gemeenten in de omgeving.

KMLB Landerd

ASD-Uden